Handleiding

BRIEF Screener

Vragenlijst voor snelle screening van executieve functies bij kinderen en jongeren

Gerard A. Gioia
Peter K. Isquith
Steven C. Guy
Lauren Kenworthy

Nederlandse bewerking door Mariëtte Huizinga en Diana Smidts

hogrefe

BRIEF Screener

Vragenlijst voor snelle screening van executieve functies bij kinderen en jongeren

Handleiding

Nederlandse bewerking:
Mariëtte Huizinga
Diana Smidts

Auteurs oorspronkelijke versie:
Gerard A. Gioia
Peter K. Isquith
Steven C. Guy
Lauren Kenworthy

hogrefe

Vormgeving: BVGO Design & Development

Nederlandse bewerking: © 2016 Hogrefe Uitgevers B.V., Amsterdam.
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© 2000, 2004, 2015 by Psychological Assessment Resources (PAR), 16204 N. Florida Ave., Lutz, FL 33549, USA.
Translated and adapted with permission of the publisher. All rights reserved.

Artikelnummer: 5701220

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**	**5**
	Beschrijving BRIEF Screener	5
	Beschrijving executieve functies	5
2	**Gebruik en interpretatie**	**9**
	Gebruik van de BRIEF Screener	9
	Afname van de BRIEF Screener	9
	Scoring	10
	Interpretatie	10
3	**Ontwikkeling, normen en psychometrische eigenschappen**	**13**
	Ontwikkeling van de BRIEF Screener	13
	Betrouwbaarheid	15
	Normgroepen	15
	Grensscores	17
	Samenvatting BRIEF Screener	19
	Referenties	19

1 Inleiding

Beschrijving BRIEF Screener

De BRIEF Screener is een korte vragenlijst die gebruikt wordt om op een snelle en globale manier te bepalen of er mogelijk sprake is van zwakke executieve functies bij kinderen en jongeren. De BRIEF Screener is ontwikkeld voor gebruik binnen het onderwijs en de gezondheidszorg en is gebaseerd op de 'BRIEF Vragenlijst executieve functies voor 5- tot 18-jarigen' (Huizinga & Smidts, 2012; Nederlandse bewerking van de Amerikaanse BRIEF van Gioia, Isquith, Guy, & Kenworthy, 2000). Met behulp van de BRIEF Screener kan op een efficiënte manier worden vastgesteld of er aanleiding is voor verder diagnostisch onderzoek naar zwakke executieve functies.
De BRIEF Screener bestaat uit aparte versies voor ouders, leerkrachten en jongeren. De beknopte invulformulieren kunnen ingezet worden in situaties waar het wenselijk is om binnen een beperkte tijd een globale inschatting te maken van de mate van zelfregulatie bij een kind of jongere. Denk bijvoorbeeld aan een adolescent die slim genoeg is om de leerstof aan te kunnen, maar het (plannen en maken van) huiswerk niet voor elkaar krijgt. In dat geval kan een korte screening van de executieve functies zinvol zijn om te bepalen of er eventueel verder onderzoek nodig is. De BRIEF Screener is ook geschikt om in te zetten voorafgaand aan een intakegesprek met een zorgprofessional of ter evaluatie van een behandeling. Daarnaast is de BRIEF Screener geschikt voor gebruik binnen wetenschappelijk onderzoek.

Beschrijving executieve functies

Executieve functies zijn processen in het brein die ervoor zorgen dat we gedrag, gedachten en emoties kunnen aansturen. Zelfsturing is belangrijk om adequaat te kunnen functioneren; thuis, op school en met vrienden. In het leven van kinderen en jongeren wordt continu een beroep gedaan op gedragsregulatie. Zo wordt bijvoorbeeld van kinderen gevraagd om in de klas te luisteren naar de instructies van de leerkracht en om vervolgens zelfstandig aan het werk te gaan. Om dit te kunnen, is het belangrijk dat een kind zijn of haar aandacht op de leerkracht kan richten, zich niet laat afleiden door geluiden van buitenaf (een auto die voorbij komt) en zichzelf ertoe kan aanzetten om aan de taak te beginnen. Verschillende denkprocessen spelen hierbij een rol, die in de kindertijd en adolescentie overigens nog volop in ontwikkeling zijn.

De vragen van de BRIEF Screener zijn gebaseerd op verschillende domeinen van executieve functies, die zijn weergegeven in tabel 1. Deze domeinen worden hierna kort toegelicht.

Tabel 1 Domeinen van executieve functies

Inhibitie	Uit jezelf beginnen
Inzicht in eigen gedrag	Werkgeheugen
Taakgericht zelfinzicht	Plannen en ordenen
Flexibiliteit	Opruimen en opbergen
Emotieregulatie	Dingen afronden

Inhibitie
Dit is het vermogen om impulsen te beheersen. Een impuls is de drang om op dít moment iets te willen doen of zeggen. In het dagelijks leven is het belangrijk dat we in staat zijn om onze impulsen (voor korte of langere tijd) te onderdrukken of de reactie daarop uit te stellen. Het uitstellen van een reactie of handeling noemen we zelfbeheersing, impulscontrole of ook wel: inhibitie. Door impulsen te beheersen zijn we in staat om tijd te creëren voor een gepaste reactie of handeling. Een impuls kan van buiten komen (iets zien of horen), maar ook van binnenuit (een hongergevoel). Bij kinderen en jongeren wordt bijvoorbeeld een beroep gedaan op inhibitie als ze hun hand opsteken in de klas (onderdrukken van een verbale respons), op hun beurt moeten wachten bij sport of spel, ruzies oplossen met woorden in plaats van een fysieke reactie, enzovoort.

Inzicht in eigen gedrag
Zelfinzicht is de mate waarin iemand in staat is om feedback uit de omgeving te gebruiken om eigen gedrag te reguleren. Feedback is in dit geval een breed begrip. Binnen een sociale context kan bijvoorbeeld een gezichtsuitdrukking feedback zijn op eigen gedrag. Denk bijvoorbeeld aan de uitdrukking op het gezicht van de ander bij het vertellen van een mop. Een lach op het gezicht betekent (meestal) dat de grap geslaagd is. Wordt er niet gelachen, dan moet er misschien nog een toelichting op de mop gegeven worden. Hoe dan ook, de uitdrukking op het gezicht van de ander geeft de verteller feedback op eigen gedrag, op basis waarvan de verteller zijn of haar gedrag kan aanpassen. Zelfregulatie vindt altijd plaats in een bepaalde context, waarbij iemand informatie uit de context gebruikt om eigen gedrag aan te passen. Het gaat dan vaak om het checken van eigen gedrag. Bij kinderen en jongeren wordt bijvoorbeeld een beroep gedaan op zelfinzicht als ze controleren of ze alles bij zich hebben voordat ze naar training gaan. Wanneer er iets mist uit de voetbaltas (bijvoorbeeld een bidon) is dat feedback vanuit de omgeving (de tas) op basis waarvan ze hun gedrag adequaat kunnen aansturen (de bidon uit de keuken pakken).

Taakgericht zelfinzicht
Een speciale vorm van zelfinzicht is het evalueren van eigen gedrag tijdens en na het doen van een taak. Hierbij gaat het erom dat een kind de uitkomst of het effect van bepaald gedrag beoordeelt ten aanzien van een taak. Denk bijvoorbeeld aan het controleren van eigen werk op fouten, checken of alle vragen zijn ingevuld of inschatten hoe een toets is gemaakt. Het gaat dus, net als bij inzicht in eigen gedrag, om het gebruiken van feedback vanuit de omgeving, maar dan specifiek informatie ten aanzien van taken of opdrachten. Kinderen met een zwak taakgericht zelfinzicht maken doorgaans slordigheidsfouten, werken snel zonder te controleren of leveren een toets in zonder na te kijken.

Flexibiliteit
De vaardigheid om flexibel te denken is nodig voor het aanpassen van het gedrag en voor het omgaan met veranderingen, zoals nieuwe situaties, wijzigingen, tegenslagen, problemen en verrassingen. Flexibiliteit is het 'ombuigen' van denken en doen; je gedachten en gedrag aanpassen aan de voortdurende aaneenschakeling van kleine en grote veranderingen. Dit is bijvoorbeeld nodig om een andere aanpak te volgen, nieuwe dingen te proberen en problemen op te lossen. Flexibiliteit is ook nodig in het sociale verkeer en bij samenwerken, vriendschappen en relaties. Situaties of bezigheden die een beroep doen op flexibiliteit bij kinderen en jongeren zijn onder andere schakelen van de ene activiteit naar de andere (van rekenen naar taal), iets voor het eerst doen (naar de tandarts) of met een klasgenoot samen een opdracht maken.

Emotieregulatie
Bij emotieregulatie gaat het om het adequaat aansturen van emoties, zoals het op een gepaste manier uiten van boosheid. Het efficiënt aansturen van emoties is belangrijk voor het dagelijks functioneren. Soms is het bijvoorbeeld nodig om teleurstelling te verbergen. Om dat te kunnen doen, is het belangrijk dat je in staat bent om invloed uit te oefenen op wat je voelt. Controle op emoties is vooral van belang binnen sociale relaties. Kinderen die moeite hebben met emotieregulatie worden snel boos ('kort lontje') of laten hun humeur gemakkelijk beïnvloeden door wat er om hen heen gebeurt.

Uit jezelf beginnen
Een andere vaardigheid die belangrijk is voor zelfregulatie is het uit jezelf beginnen of opstarten. Bijvoorbeeld het beginnen aan een opdracht nadat de leerkracht een instructie heeft gegeven. Maar het kan ook gaan om het bedenken van een plan of oplossing; het zetten van de eerste stap. Kinderen die moeite hebben met opstarten hebben vaak hulp nodig van een volwassene om aan taken of bezigheden te beginnen en moeten regelmatig aangespoord worden.

Werkgeheugen
Het werkgeheugen is een vorm van geheugen waarbij essentiële informatie voor korte tijd wordt vastgehouden en bewerkt tijdens een activiteit – bijvoorbeeld het onthouden van instructies, hoofdrekenen, het lezen van een boek of het voeren van een gesprek. Door informatie paraat of 'online' te houden, wordt er een kader gecreëerd waarbinnen gedrag kan worden aangestuurd. Het werkgeheugen is een actieve functie van de hersenen. Wanneer er sprake is van een zwak werkgeheugen, dan komt dat bijvoorbeeld tot uiting door het vergeten van afspraken, briefjes van school in de tas laten zitten, vastlopen bij complexe instructies, enzovoort.

Plannen en ordenen
Plannen en ordenen zijn denkprocessen die nodig zijn om dingen gedaan te krijgen. Daarvoor is het nodig om na te denken over wat je wilt doen en hoe je dat gaat doen. Dat kan iets zijn op korte termijn (boodschappen doen) of op langere termijn (een vakantie plannen). Er wordt een plan gemaakt en het plan wordt uitgevoerd (al dan niet met aanpassingen). Daarvoor zijn verschillende cognitieve vaardigheden nodig die deel uitmaken van het vermogen om te plannen en ordenen: tijd inschatten, vooruitdenken, overzicht hebben op de situatie, een volgorde aanbrengen in de informatie en prioriteiten stellen. Bij kinderen is huiswerk maken iets wat een groot beroep doet op het vermogen om te plannen en ordenen. Zo moeten ze bepalen wat belangrijk is en wat niet, inschatten hoe lang het duurt om een opdracht te maken, rekening houden met andere activiteiten, leer- en maakwerk afwisselen om het vol te houden enzovoort.

Opruimen en opbergen
Hierbij gaat het om de vaardigheid om spullen te ordenen, zodat dingen gemakkelijker teruggevonden kunnen worden. Hiervoor moet een kind enerzijds in staat zijn om informatie te categoriseren (concepten te genereren) en anderzijds de tijd nemen om spullen op te bergen. Kinderen met zwakke executieve functies beginnen veelal aan iets nieuws zonder eerst andere dingen te hebben opgeruimd. Ze kunnen eigendommen laten rondslingeren, sleutels kwijt zijn, dingen niet terugvinden, enzovoort.

Dingen afronden
Zelfsturing draait om doelgericht gedrag en is nodig om dingen gedaan te krijgen. Daarbij is het belangrijk dat er een plan wordt bedacht en dat het plan wordt uitgevoerd (zie ook 'plannen en ordenen'). Bij het afronden van taken of bezigheden spelen verschillende aspecten van executieve functies een rol. Zo is er een relatie met het werkgeheugen (onthouden wat je gedaan hebt en wat je nog moet doen), plannen en ordenen (anticiperen, inschatten van tijd) en inhibitie (je niet laten afleiden terwijl je bezig bent). Kinderen en jongeren met zwakke executieve functies hebben vaak moeite om dingen af te ronden. Ze beginnen aan verschillende dingen, maar laten het liggen, komen er niet meer bij terug of hebben extra tijd nodig. Hoewel het afronden van dingen niet een 'pure' executieve functie is, hebben kinderen met een zwakke zelfregulatie hier vaak moeite mee.